

Krzysztof Urbański

Ordery, medale, odznaki pamiątkowe, oznaki rozpoznawcze w zbiorach muzeów państwowych województwa kieleckiego

---

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 14, 151-192

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRZYSZTOF URBAŃSKI

ORDERY, MEDALE, ODZNAKI PAMIĄTKOWE,
ODZNAKI ROZPOZNAWCZE
W ZBIORACH MUZEÓW PAŃSTWOWYCH
WOJEWÓDZTWA KIELECKIEGO

Dzieje odznaczeń sięgają starożytności (Grecja, Rzym), gdzie istniała instytucja wyróżniania osób za wybitne zasługi wojskowe, społeczne i sportowe: diademami, wieńcami, ozdobną bronią. Współczesne tradycje nadawania orderów sięgają średniowiecza i powiązane są z dziejami zakonów rycerskich zawiązywanych dla realizacji określonych zadań wojskowych lub państwowych. Członkowie danego zakonu legitymowali się charakterystycznym emblematem¹.

Do najstarszych orderów² epoki feudalnej należy zaliczyć na kontynencie europejskim angielski Order Podwiązki (do chwili obecnej najwyższe odznaczenie Wielkiej Brytanii), który ustanowiony został w 1348 roku, burgundzki Order Złotego Runa (ustanowiony, dalej: ust. 1429), ordery francuskie: Gwiazdy (ust. 1351), Świętego Michała (ust. 1469), Świętego Ducha (ust. 1578), włoski Annunziaty (ust. 1434).

Przełom XVII i XVIII wieku przyniósł w Europie rozwój monarchii absolutystycznych, w których rząd państwem zaczął się opierać na centralizmie i biurokratyzmie. Tak rządzone państwa potrzebowały wszelkiego rodzaju wyróżnień i nagród za wierną służbę królowi i dynastii. Wśród wyróżnień poczesne miejsce zaczęły zdobywać ordery. Do najstarszych odznaczeń, które poczęto nadawać za zasługi na polu walki możemy zaliczyć: francuski Order Świętego Ludwika (ust. 1693), pruski Order Zasługi (ust. 1740), austriacki Order Marii Teresy (ust. 1757), szwedzki Order Miecza (ust. 1748), rosyjski Order Świętego Jerzego (ust. 1769), polski Order Virtuti Militari (ust. 1792) oraz turecki Order Czerwonego Półksiężyca (ust. 1799).

Do najstarszych orderów nadawanych głównie za zasługi w służbie cy-

---

¹ Zakon po łacinie „ordo”, stąd bractwa zwano orderami. Z czasem nazwa przeszła na charakterystyczną odznakę zakonu.

² Orderami nazywamy wyróżnienia nadawane przez najwyższe organy władzy państwowej celem podkreślenia zasług w służbie państwowej, cywilnej, wojskowej, czynów męstwa, jak również podkreślenia zaangażowania na rzecz rozwoju różnych dziedzin życia społecznego. Nadanie orderu wiąże się z otrzymaniem odznaki (klejnotu) charakterystycznej dla danego wyróżnienia.

wilnej należy zaliczyć: rosyjski Order Świętego Andrzeja Pierwszego Powołania (ust. 1698), szwedzki Order Gwiazdy Polarnej (ust. 1748), polskie Order Orła Białego (ust. 1705) i Order Świętego Stanisława (ust. 1765)³, w roku 1711 ustanowiony został w Rosji Order Świętej Katarzyny nadawany wyłącznie damom dworu.

Burzliwy początek XIX wieku przynosi sławę kolejnym orderom — Napoleon I ustanawia Order Legii Honorowej — nadawany zarówno za zasługi wojskowe, jak i cywilne. W roku 1813 w Prusach Fryderyk Wilhelm III ustanawia Żelazny Krzyż nadawany wyłącznie za zasługi wojenne i to tylko w czasie trwania działań bojowych.

Większość orderów posiada tzw. dewizy to jest hasła, które powinny być wytycznymi w działaniu dla odznaczanych. I tak, na pierwszych Orderach Orła Białego dewiza brzmiała „*Pro fide, rege et lege*” (Za wiarę, króla i prawo), austriacki Order Złotego Runa nosił dewizę „*Pretium laborum non vile*” (Niemąła zasługa trudów), francuski Order Legii Honorowej „*Honneur et Patria*” (Honor i Ojczyzna).

Coraz częstsze wyróżnianie orderami sprawiło, że zaczęto dzielić je na klasy — od dwóch do dziesięciu, przeważa jednak, na wzór francuskiej Legii Honorowej, podział na pięć klas: 1) krzyż wielki lub wstęga wielka, 2) oficer wielki, komandor wielki lub komandor z gwiazdą, 3) komandor, 4) oficer, 5) kawaler. Niektóre ordery dzielą się na stopnie, z tym że wiele najważniejszych orderów posiada nadal tylko jedną klasę lub stopień.

Oprócz orderów nadawanych przez organa władzy państwowej istniały ordery nadawane przez kapituły niezależne od państwa. Można tu wymienić włoski Order Jana Jeruzolimskiego, austriacki Order Teutoński, hiszpańskie orderzy Alkantary i Calatrawy⁴.

Powstały po drugiej wojnie światowej system państw socjalistycznych utrzymał tradycyjne nadawanie orderów. Część z nich nawiązywała do istniejącego już w danym państwie systemu odznaczeń, część ma wyłącznie współczesny rodowód. Do najważniejszych orderów w państwach socjalistycznych zaliczyć można: radzieckie — Order Czerwonego Sztandaru (ust. 1918), Order Lenina (ust. 1930), Order Czerwonej Gwiazdy (ust. 1930), Order Suworowa (ust. 1942), Order Kutuzowa (ust. 1942), bułgarskie — Order Ludowej Republiki Bułgarii (ust. 1947), Order Georgi Dymitrowa (ust. 1950), czechosłowacki Order Białego Lwa (ust. 1945), jugosłowiańskie — Order Wolności (ust. 1945), Order Armii Ludowej (ust. 1945), NRD-owskie — Order Karola Marksa (ust. 1953), Order Sztandaru Pracy (ust. 1954), rumuńskie — Order Obrony Ojczyzny (ust. 1945), Order Rumuńskiej Republiki Socjalistycznej (ust. 1950), węgierskie — Order Czerwonej Gwiazdy (ust. 1953), Order Czerwonego Sztandaru (ust. 1953)⁵.

³ V. Měřička *Orden und Auszeichnungen*, Praha 1966, s. 9—124; V. Měřička, *Orden und Ehrenzeichen der Osterreichisch—Ungarischen Monarchie*, Wien und München 1974, s. 7—11; I. G. Spaskij, *Inostrannyje i russkije ordena do 1917 goda*, Leningrad 1963, s. 6—24; E. Potkowski, *Rycerze w habitach*, Warszawa 1978, s. 316—367.

⁴ S. Łoza, St. Bieńkowski, *Ordery i odznaczenia krajowe i zagraniczne*, Warszawa 1928, s. 9.

⁵ G. Broda, Cz. Proszek, *Ordery i odznaczenia (katalog wystawy zorganizowanej przez Muzeum Sztuki Medalierskiej)*, Wrocław 1978, k. 7—31; V. Měřička, *Faleristik. Ein Buch über Ordenskunde*, Praha 1976; Z. Strzeńniew-

Rosnące wciąż potrzeby nagradzania doprowadziły do powstania medali. Różnią się one tym od orderów, że nie posiadają kapituł i na ogół nie dzielą się na klasy czy stopnie. Określa się też je bardziej precyzyjnie, za co zostają nadane, dla przykładu: „Za ofiarność i odwagę”, „Za udział w walkach o Berlin”. Istnieje także różnica w wykonaniu, medale cechuje pośledniejsza forma plastyczna i gorszy rodzaj metalu, z jakiego są bite. Niektóre medale, zwłaszcza te cenniejsze, noszą kolejne numery nadania.

Olbrzymia ilość nadawanych odznaczeń sprawia, że mają one bardzo różną formę: krzyży, gwiazd, wieńców, owali lub nieregularną. Ze względów historyczno-kulturalnych zdecydowanie przeważa forma krzyża. V. Měřička w swojej pracy *Falerystyka*⁶ wyodrębnia 35 form krzyży różniących się niewielkimi, ale istotnymi detalami.

Pierwsze ordery nadawane przez monarchów zawieszane były na ozdobnych łańcuchach, wykonywanych w złocie, srebrze, o wymyślnych formach plastycznych. Z biegiem lat upowszechniło się zawieszanie orderów i medali na wstęgach. Kształt i wielkość wstęgi dostosowywane były do klasy odznaczenia. Kolory wstęg zawierały na ogół określoną symbolikę specyficzną dla danego medalu.

Idea bezwzględnej równości szlacheckiej w Polsce sprawiła, że indywidualne wyróżnienia orderami napotkały w naszym kraju na zdecydowany opór, co doprowadziło do upadku projektu króla Władysława IV stworzenia polskiego orderu. Tak więc dopiero na początku XVIII wieku udało się zrealizować zamierzenia królewskie. Pierwsze egzemplarze Orderu Orła Białego ustanowionego w 1705 roku rozdano w Tykocinie podczas spotkania króla polskiego Augusta z carem Piotrem I. Wkrótce po wstąpieniu na tron króla Stanisława Augusta ustanowiony został kolejny order polski — Order Świętego Stanisława. Obowiązkiem kawalera orderu było zachować „Wierność i życzliwość Rzeczypospolitej do śmierci nienaruszoną”. Kolejnym orderem, który powstał w ostatnich latach I Rzeczypospolitej był order zasługi wojskowej *Virtuti Militari* ustanowiony w czerwcu 1792 roku, po zwycięstwie naszego wojska nad armią carską w bitwie pod Zieleńcami⁷.

Wraz z upadkiem państwa polskiego wszystkie ordery przestały istnieć. Przywrócono je zgodnie z 85 artykułem Konstytucji Księstwa Warszawskiego, dokonując jednak pewnych zmian. Dla przykładu Order Świętego Stanisława otrzymał nową wstęgę, która zamiast jednego paska po brzegach miała dwa; przywrócony Order *Virtuti Militari* otrzymał nazwę Order Wojskowy Księstwa Warszawskiego. Na osobistą interwencję cara Aleksandra I z rewersu tarczy usunięto Pogoń umieszczając dewizę „*Rex et Patria*”.

Po utworzeniu Królestwa Polskiego, w myśl artykułu 106 Ustawy Konstytucyjnej ordery utrzymano dokonując kolejnych zmian, Order *Virtuti Militari* otrzymał teraz oficjalną nazwę Order Wojskowy Polski⁸, przy Orde-

---

ski, *Ordery i odznaczenia wczoraj i dziś*, „Wrocławski Tygodnik Katolicki” (dalej WTK) 1980, nr 31.

⁶ V. Měřička, *Faleristik...* s. 216—217.

⁷ S. Łoza, *Ordery i odznaczenia Rzeczypospolitej Polski*, Warszawa 1925, s. 2—16; Pr. zb. *Historia Polski*, Warszawa 1958, t. II, cz. 1, s. 305; M. Buziak, *Dawne ordery polskie*, „Mówią Wieki” 1978, nr 2, s. 6.

⁸ K. Madej, *Polskie symbole wojskowe 1943—1978*, Warszawa 1980, s. 82.

rze Orła Białego zamiast gwiazdy haftowanej wprowadzono jednolitą gwiazdę metalową. Powstanie listopadowe przyniosło kolejne zmiany. Cesarz Mikołaj I ukazem z 29 listopada 1831 roku Ordery Orła Białego i Świętego Stanisława, w zmienionej formie, wcielił do orderów cesarsko-królewskich. Wtedy też wstęgę błękitną Orderu Orła Białego zastąpiono ciemnoszafirową. W związku z rozwiązaniem polskiej armii rozkazem z 31 grudnia 1831 roku skasowano Order Wojskowy Polski, nakazując jednak w imieniu cara nadać go tym wojskowym, którzy brali udział w tłumieniu powstania listopadowego. Na podstawie tego aktu, w imieniu cara Rosji nadano go za okres 4 lat (do 20 V 1835) 106.526 osobom. Zamiast daty 1792, order nosił datę 1831⁹.

Odrodzone w 1918 roku państwo polskie, pragnąc podkreślić swą ciągłość historyczną przywróciło niektóre ordery. Dnia 1 sierpnia 1919 roku przywrócono Order Virtuti Militari, 4 lutego 1921 roku odnowiony został, jako najwyższe odznaczenie polskie, Order Orła Białego. Jednocześnie z odzyskaniem niepodległości przystąpiono do tworzenia nowych orderów, medali, odznak. Dnia 11 sierpnia 1920 roku, wzorując się na francuskim Krzyżu Wojennym i rosyjskim Krzyżu Świętego Jerzego, utworzono Krzyż Walecznych. Niecały rok później — 4 lutego 1921 roku utworzono Order Odrodzenia Polski nadawany za zasługi na polu administracji, nauki, sztuki, za czyny męstwa i odwagi. Order podzielono na klasy. W celu nagradzania zasług na rzecz rozwoju państwa 23 czerwca 1923 roku ustanowiono Krzyż Zasługi dzieląc go na trzy stopnie — złoty, srebrny, brązowy.

Pewną odmianę Krzyża Zasługi stanowi Krzyż Zasługi za Dzielność ustanowiony 7 marca 1928 roku celem wyróżniania zasług policji, defensywy, celników. Jednorazowo, w dniu 3 maja 1925 roku, rozdano Medal „3 Maja”, za wybitne osiągnięcia w życiu społecznym i politycznym. Rozporządzeniem Rady Ministrów z 21 września 1928 roku ustanowiony został Medal pamiątkowy „Za wojnę 1918—1921”. Dnia 13 października 1928 roku ustanowiono „Medal Dziesięciolecia”.

Pragnąc podkreślić zasługi osób na polu walki o odzyskanie niepodległości 29 października 1930 roku ustanowiono Krzyż Niepodległości oraz Medal Niepodległości. Tym którzy walczyli z bronią w rękę, bądź kierowali bezpośrednio walką, przysługiwał Krzyż Niepodległości z Mieczami. W styczniu 1939 roku ustanowiono dwa medale — srebrny i brązowy „Za długoletnią służbę”. Wyróżniano m. in. osoby za nienaganą pracę na rzecz państwa.

Za udział w walkach o polski Śląsk nadawano kilka wyróżnień, ustanowionych przez Górnośląską Komisję Odznaczeń w Katowicach. Z okresu walk o Śląsk pochodzą: Krzyż na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi, Honorowy Krzyż Plebiscytowy, Gwiazda Górnośląska Duża, Gwiazda Górnośląska Mała. Uchwałą sejmiku wileńskiego z 25 lutego 1922 roku ustanowiono Krzyż Zasługi Wojsk Litwy Środkowej.

Wydarzenia lat 1939—1945 przyniosły nowe odznaczenia, wpłynęły na zmianę już istniejących. Dnia 19 października 1942 roku po zmianie ustawy z czerwca 1923 roku, polski rząd w Londynie ustanowił Krzyż Zasługi z Mie-

⁹ F. Bentkowski, *O nagrodach, znakach honorowych w Polsce od najdawniejszych czasów do 1835 roku*, rękopis w Muzeum Narodowym w Krakowie — Biblioteka Hutten-Czapskiego, sygn. 88; Z. Strzeżewski, *Ordery i odznaczenia...* „WTK” 1980, nr 37, s. 10.

czami. Dla uświetnienia polskiego wkładu w walkach o klasztor Monte Cassino ustanowiono w 1944 roku Krzyż Pamiątkowy Monte Cassino. Za udział w walkach na zachodnich frontach przyznawano ustanowiony 3 lipca 1945 roku Medal Wojska. Mógł on być nadawany czterokrotnie. Równocześnie ustanowiono: Medal Lotniczy, Medal Morski Polskiej Marynarki Wojennej, Medal Morski Polskiej Marynarki Handlowej. Wszystkie bito w białym metalu o średnicy 37 mm. Wstążka szerokości 37 mm¹⁰.

Po bitwie pod Lenino rozkazem dowództwa 1 Korpusu Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR ustanowiony został za odwagę, męstwo i bohaterstwo na froncie Medal „Zasłużonym na Polu Chwały”. Rozkaz przewidywał trzy stopnie. W kraju rozkazem dowództwa Gwardii Ludowej z 1 stycznia 1944 roku ustanowiono, przewidziany już regulaminem GL z listopada 1943 roku, Order Krzyża Grunwaldu.

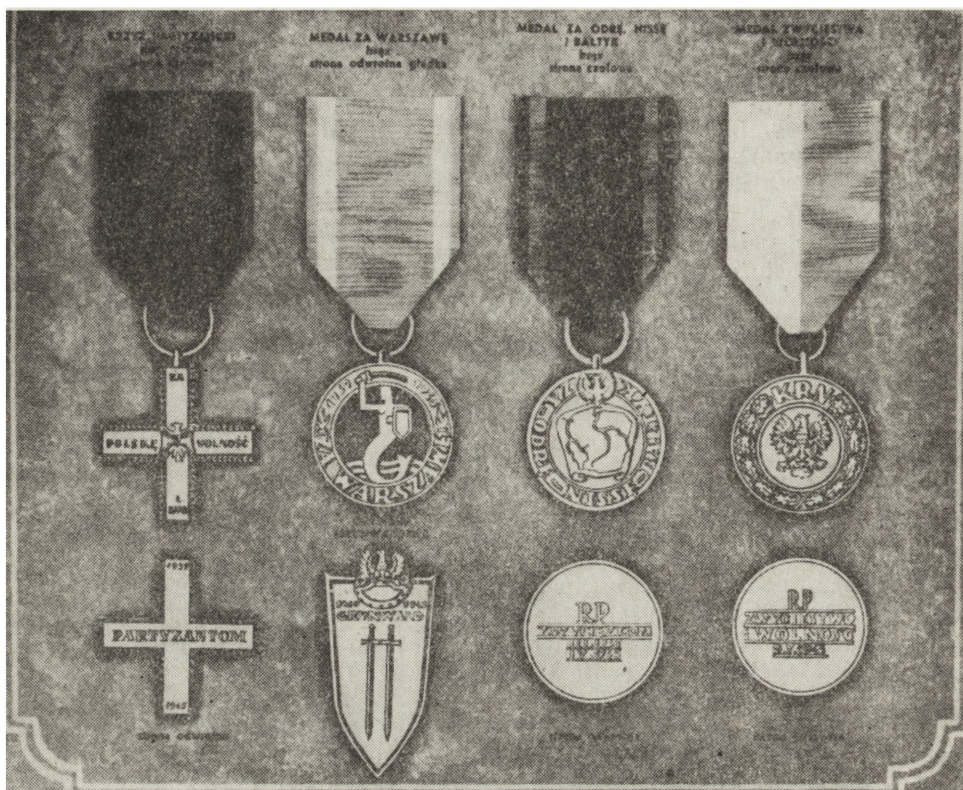
Obecny system orderów i odznaczeń w Polsce Ludowej składa się z orderów i odznaczeń: Order Budowniczych Polski Ludowej (ust. 1949), Order Odrodzenia Polski (ust. 1921), Order Virtuti Militari (ust. 1792), Order Krzyża Grunwaldu (ust. 1944), Order Sztandaru Pracy (ust. 1949), Order Zasługi PRL (ust. 1947), Krzyż Zasługi (ust. 1923), Krzyż Walecznych (ust. 1920), Krzyż Partyzancki (ust. 1945), Śląski Krzyż Powstańczy (ust. 1946), Wielkopolski Krzyż Powstańczy (ust. 1957), Medal „Zasłużonym na Polu Chwały” (ust. 1943), Medal „Za waszą wolność i naszą” (ust. 1945), „Medal 30-lecia Polski Ludowej” (ust. 1974), „Medal za Warszawę 1939—1945” (ust. 1945), „Medal za Odrę, Nysę i Bałtyk” (ust. 1945), „Medal Zwycięstwa i Wolności 1945” (ust. 1945), Medal „Za ofiarność i odwagę” (ust. 1960), „Medal 10-lecia Polski Ludowej” (ust. 1954), Medal „Za długoletnie pożycie małżeńskie” (ust. 1960), Medal „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” (ust. 1951), Medal „Za zasługi dla obronności kraju” (ust. 1966), Medal „Za udział w walkach o Berlin” (ust. 1966), „Medal Komisji Edukacji Narodowej” (ust. 1966), Odznaka „Za zasługi w obronie porządku publicznego” (ust. 1971), Medal „Za udział w wojnie obronnej 1939” (ust. 1981), Warszawski Krzyż Powstańczy (ust. 1981), Medal 40-lecia Polski Ludowej (ust. 1984). Uchwałą Rady Państwa z 29 lutego 1960 roku ustalono dokładny wygląd, wymiary i system nadawania odznaczeń w Polsce Ludowej¹¹.

Należy dodać, że niektóre odznaczenia, zanim przybrały postać dobrze nam znaną, przechodziły określone przemiany. W orderach ustanowionych przed powstaniem Polski Ludowej, a przez nią przyjętych, dokonano zmian wynikających z istoty państwa, wprowadzając obecne godło, zmieniając także monogram z „RP” na „PRL”.

W pierwszej i drugiej klasie Orderu Virtuti Militari zniesiono koronę nad górnym ramieniem krzyża wprowadzając wieniec z monogramem. Ulegały również zmianom odznaczenia ustanawiane już po wojnie. Znany „Medal za Warszawę” miał projektowaną wersję ażurową, bity był również z gładkim rewersem, w „Medalu Zwycięstwa i Wolności”, gdzie widnieje napis „Krajowa Rada Narodowa”, inna wersja nosiła tylko litery „KRN”. Były też różne wer-

¹⁰ W. Biegański, *Regularne jednostki Wojska Polskiego na Zachodzie*, Warszawa 1967, s. 71, 75—76.

¹¹ H. Holder, *Ordery i odznaczenia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Warszawa 1963, s. 5—23, 27—45.

Ryc. 1. Pierwsze odznaczenia PRL („Żołnierz Polski” 1945, nr 12)

sje Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego oraz „Medalu za Odrę, Nysę i Bałtyk”¹².

W latach 1914—1918 pojawiła się jako trwały element ubioru wojskowa odznaka pamiątkowa. Z braku odznaczeń pełniła ona często funkcje honorowe lub wyróżniające. Do roku 1930 prawie wszystkie większe jednostki Wojska Polskiego posiadały swoje odznaki. Najpopularniejsze stały się tak zwane odznaki pamiątkowe pułkowe¹³. Do najczęściej spotykanych kształtów odznak pułkowych należą stylizowane krzyże, orły, tarcze heraldyczne. Elementami dekoracyjnymi wpływającymi na zasadniczy kształt odznaki były zminiaturyzowane, charakterystyczne dla danej broni, akcesoria wojskowe.

Dla przykładu w jednostkach artylerii były to pojedyncze lub skrzyżowane lufy armatnie, w oddziałach kawalerii — proporczyki, lance, podkowy. Część odznak poddawano puklowaniu i emaliowaniu. Często w kompozycji od-

¹² R. Kamiński, *Projektowane ordery i odznaczenia polskie*, „Kolekcjoner Polski” 1976, nr 12.

¹³ T. Grabowski, *Metryki pułków kawalerii*, [w] *Księga jazdy polskiej*, Warszawa 1938, s. 218—238; K. Madej, op. cit., s. 108—110.

znaki widnieje element zaczerpnięty z herbu miast lub ziem, na których pułki były tworzone lub stale stacjonowały. Wiele pułków eksponowało własny numer jako element zasadniczy umieszczając go w środku odznaki, np. 9, 16, 20 Pułk Ułanów, 5 Pułk Strzelców Pieszych, 10, 15, 28, 50, 72, 78, 79 Pułk Piechoty. Na wielu odznakach mamy nawet po kilka dat, są one na ogół związane z dziejami jednostki. I tak na odznace 3 Pułku Ułanów Śląskich i 72 Pułku Piechoty widnieją aż po cztery daty.

Swoje odznaki posiadało również szkolnictwo wojskowe¹⁴. W związku z częstymi reorganizacjami zdarzało się, że niektóre szkoły posiadały po kilka odznak. I tak Centrum Wyszkożenia Kawalerii w Grudziądzu posiadało co najmniej pięć odznak, przy czym jedna przeznaczona była dla rezerwistów. Mimo to dziś odznaki te są dużą rzadkością, głównie ze względu na ograniczoną ilość nadań. Np. odznaka Centrum Wyższych Studiów Wojskowych w Warszawie została wybita zaledwie w ilości 80 sztuk, odznaka Wyższej Szkoły Wojennej — 1200, Szkoły Gazowej w Warszawie — 200, odznaka Obozu Szkolnego Artylerii w Toruniu — 100¹⁵.

Odznaki pułkowe dla oficerów były często bite w srebrze, złożone, emaliowane, co podnosiło ich wartość estetyczną. Dla szeregowych bito w białym metalu, srebrzono lub oksydowano. Na nakrętkach grawerzy umieszczali swoje nazwiska, często też adresy. Odznaki pułkowe najczęściej wykonywały firmy grawerskie: Władysława Gontarczyka, Stanisława Reisingera, Andrzeja Nogalskiego, W. Wyszomirskiego, J. Michrowskiego, E. Usnera, Władysława Buszka, B. Grabowskiego, Franciszka Maliny, Antoniego Peszcza.

Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie w latach 1939—1945 kontynuowały tradycje odznak pułkowych i dywizyjnych. Odtwarzane formacje kawalerii wracały do odznak sprzed września 1939 r., inne oddziały tworzyły własne nawiązujące do istniejącej sytuacji¹⁶. Bite były w prywatnych zakładach grawerskich Szwajcarii, Włoch, Francji, Wielkiej Brytanii. Wiele z nich posiada szereg specyficznych cech umożliwiających potwierdzenie ich autentyczności. I tak, bite w Szwajcarii posiadają na rewersie charakterystyczną „groszkową” fakturę metalu oraz nazwę firmy, odznaki spadochronowe (znak spadochronowy i bojowy znak spadochronowy) tłoczony na wewnętrznej stronie napis „Tobie Ojczyzno”, numer ewidencyjny znaku, przy odznace bojowej numer znaku i wieńca. Do firm, które najczęściej wykonywały polskie odznaki należy zaliczyć: F. M. Lorioli (Mediolan, Rzym), S. A. Pischiani & Barlacchi (Florencja), Huguenin Frères (Le Locle), A. Bertrand (Paryż), Kirkwood & Son (Edynburg), Gaunt & Son (Londyn), Spink & Son (Londyn), Pagani S.A. (Mediolan).

Odznaką upamiętniającą wkład Ludowego Wojska Polskiego w walkach z hitlerowskim najeźdźcą jest Odznaka Grunwaldzka, która w swej symbolice nawiązuje do wiktorii grunwaldzkiej. Ustanowiona rozkazem Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego z 22 lipca 1945 roku jest nadawana do dzisiejszego dnia wszystkim żołnierzom, którzy walczyli w latach 1939—1945.

¹⁴ W. Kozłowski, *Odznaki polskich szkół wojskowych*, „Kolekcjoner Polski” 1978, nr 1.

¹⁵ S. Rosignole, *Army Badges and Insignia of World War 2*, Londyn 1974.

¹⁶ W. Biegański, op. cit., s. 64, 211, 214, 220, 227, 231, 239, 249, 260; I. Koliński, *Regularne jednostki Wojska Polskiego — Lotnictwo*, Warszawa 1978, tabele s. 48—49.

W trakcie wojny wytworzyły się również tzw. oznaki rozpoznawcze haftowane na tkaninie. Istniały one zarówno w oddziałach partyzanckich w kraju, jak i w wojskach na froncie zachodnim¹⁷. W kraju oznaki rozpoznawcze miały oddziały GL, AL, AK, BCh, OB PPS, poza jednak powstaniem warszawskim i okresem istnienia tzw. Republiki Pińczowskiej stosowanie ich było mocno ograniczone. Na zachodzie istnienie tych form podyktowane było używaniem wielonarodowościowych formacji. Najbardziej znaną oznaką rozpoznawczą jest niewątpliwie oznaka „Poland” noszona na obu rękawach mundurów przez wszystkie rodzaje wojsk poza marynarką wojenną¹⁸. Po roku 1941 pojawiają się oznaki dla określonej formacji. W czerwcu 1941 oznakę rozpoznawczą (haftowany stalową nicią na podkładce koloru khaki — smok) otrzymuje 1 Pułk Czołgów, w 1942 roku otrzymują podobne oznaki (rozpoznawcze) Pierwsza Samodzielna Kompania Komandosów w Cupar oraz 1 Dywizja Pancerna.

Innym rodzajem odznak były tzw. odznaki honorowe. Pierwszą jednostką polską, która otrzymała taką odznakę była Samodzielna Brygada Strzelców Podhalańskich. Po walkach pod Narvikiem otrzymała od króla Haakona VI norweski sznur naramienny. W listopadzie 2 Batalion Strzelców za służbę na odcinku Loch Lomond otrzymał odznakę w postaci szkockiego lwa wplecionego w cyfrę „2”. Dziesiąty Pułk Dragonów otrzymał odznakę w postaci herbu hrabstwa Lanark, zaś po walkach we Włoszech 2 Korpus Polski — honorową odznakę 8 Armii Brytyjskiej — tarczę krzyżowców „Crusader”; odznaki honorowe otrzymały również oddziały polskie walczące na przełomie lat 1944/1945 o wyzwolenie Belgii i Holandii¹⁹.

Burzliwe dzieje narodu polskiego po roku 1795 sprawiły, że nie było zażądka kuli ziemskiej, gdzie nie prowadzilibyśmy walki o „wolność naszą i waszą”. Wielu znanych Polaków oddało swe umiejętności i talent dla rozwoju innych krajów. Gdy po 120 latach niewoli listopad 1918 roku przyniósł nam wolność, już po 20 latach trzeba było stanąć w jej obronie na wielu frontach świata. Wszystko to sprawiło, że oprócz odznaczeń polskich wielu naszych rodaków otrzymało różne, często wysokie, odznaczenia innych krajów. Spotykamy więc w muzeach odznaczenia radzieckie nadawane za udział w Rewolucji Październikowej, utrwalanie władzy radzieckiej i walki lat 1941—1945. Sami lotnicy polscy walczący na Zachodzie otrzymali około 30 różnych odznaczeń brytyjskich i 10 różnych odznaczeń Stanów Zjednoczonych²⁰.

Wielu obywateli walczących w ruchu oporu otrzymało najwyższe odznaczenia: czechosłowackie, jugosłowiańskie, francuskie, włoskie.

W trakcie wyzwolania zachodniej Europy żołnierze polscy otrzymywali odznaczenia holenderskie, belgijskie, włoskie a nawet watykańskie.

Czynne zaangażowanie się Polski Ludowej na forum międzynarodowym

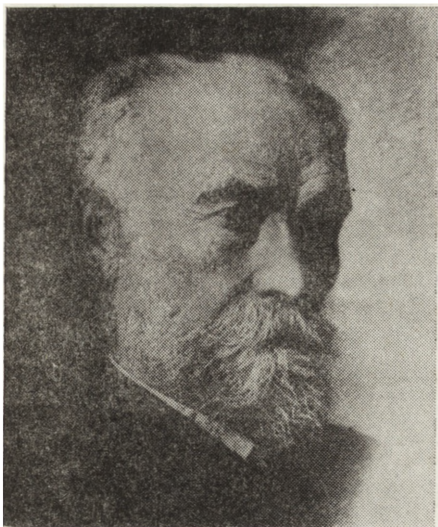
¹⁷ K. Madej, op. cit., s. 110; *Almanach Polonii 1979*, Warszawa 1979, s. 52—53.

¹⁸ Ustalenie wzoru nastąpiło w rozkazie Naczelnego Wodza z dnia 10 IX 1940 roku. Dla wojsk lądowych na podkładce czerwonej napis haftowany białymi literami, na podkładce stalowo-niebieskiej — haft, litery haftowane nicią błękitną dla sił powietrznych.

¹⁹ A. K. Urbańscy, *Odnaki wdzięczności*, Magazyn „Słowa Ludu” 1978, nr 1001.

²⁰ W. Król, *Polskie dywizjony lotnicze w Wielkiej Brytanii 1940—1945*, Warszawa 1976, s. 389.

Ryc. 2. Tadeusz Szymon Włoszek, organizator i pierwszy kustosz Muzeum Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Kielcach, odznaczony Krzyżem Siedemdziesięciolecia

Ryc. 3. Ludwik Domoń, pułkownik Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, ofiarodawca zbiorów historycznych (przekazał je muzeum w 1977 r.)

na rzecz zbliżenia narodów i pokoju zaowocowało nowymi odznaczeniami nadawanymi bądź przez rządy innych państw, bądź organizacje międzynarodowe, jak choćby ONZ.

Jak na tym tle wyglądają zbiory falerystyczne w muzeach państwowych Kielecczyny, regionu, który ma bardzo poważne zasługi w walce o wyzwolenie narodowe i społeczne, regionu bogatego w wydarzenia historyczne i wielkich ludzi.

Pośród muzeów państwowych na Kielecczyźnie odznaczenia zbierają zasadniczo trzy muzea: Muzeum Narodowe w Kielcach, Muzeum Ruchu Robotniczego w Ostrowcu Świętokrzyskim, Muzeum Walk Partyzanckich na Kielecczyźnie z siedzibą w Józwikowie, gmina Radoszyce. Kilka egzemplarzy posiada również Muzeum Regionalne w Szydłowie. Nie jest to zbieranie mające na celu skompletowanie całości odznaczeń wytworzonych przez określone państwo, lecz gromadzenie ich pod kątem związku z Kielecczyna i jej ludźmi. Z tych względów żadne z muzeów nie posiada nawet pełnego kompletu odznaczeń polskich.

Zgromadzone odznaczenia i odznaki pamiątkowe trafiły do muzeów Kielecczyny z różnych źródeł. Część pochodzi jeszcze ze zbiorów Towarzystwa Krajoznawczego, część została przekazana przez ludzi, którzy brali aktywny udział w wypadkach historycznych i uważają, że najodpowiedniejsze miejsce dla dokumentów i pamiątek to muzea, niektóre po prostu zakupiono. W roku 1977 pułkownik Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie Ludwik Domoń przekazał całe swoje domowe archiwum, w tym kilkadziesiąt odznaczeń i odznak. W trakcie tworzenia Muzeum Walk Partyzanckich na Kielecczyźnie ofiaro-

Ryc. 4. Jan Szwaia, twórca GL w powiecie miechowskim, odznaczony Krzyżem Grunwaldu

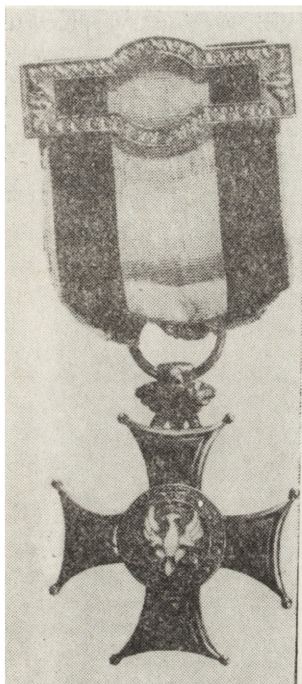
wano do zbiorów 2 Krzyże Grunwaldu. W tym jeden nadany twórcy GL w powiecie miechowskim Janowi Szwai (order przekazał syn). Radziecki Order Czerwonej Gwiazdy został ofiarowany muzeum w Ostrowcu przez działacza ruchu robotniczego Władysława Kicińskiego, który go otrzymał za udział w Rewolucji Październikowej. Cenne odznaczenia nabyto od rodzin kieleckich Janczarskich, Bandałów, Plenkiewiczów, Słotów.

Muzeum Narodowe w Kielcach zgromadziło 77 odznaczeń polskich oraz 35 innych państw. Spośród odznaczeń polskich 1 pochodzi z okresu Księstwa Warszawskiego, 23 z okresu lat 1918—39, 10 zostało nadane Polakom walczącym na froncie zachodnim, 33 pochodzi z okresu Polski Ludowej. Pośród 35 odznaczeń obcych 7 to odznaczenia austro-węgierskie, 15 Rosji carskiej, 5 Wielkiej Brytanii, 5 pruskie, po jednym: francuskim, radzieckim, włoskim, niemieckim. W muzeum ostrowieckim z 21 zgromadzonych odznaczeń, 16 to odznaczenia polskie, 5 państw obcych. Z tych ostatnich — 1 austro-węgierskie, 1 niemieckie, 3 radzieckie. Muzea w Szydłowie i Józówce posiadają wyłącznie odznaczenia polskie.

Wiele orderów, medali, odznak pamiątkowych zgromadzonych w muzeach województwa kieleckiego posiada sporą wartość historyczną i ekspozycyjną. Poniżej omówiono najciekawsze z posiadanych, na końcu artykułu zamieszczono pełny wykaz z określeniem muzeów i sygnatur, pod jakimi zostały zinwentaryzowane.

POLSKA

OKRES KSIĘSTWA WARSZAWSKIEGO

— Order Wojskowy Księstwa Warszawskiego (Virtuti Militari), klasa V.

Krzyż o wymiarach 37×43 mm. Ramiona krzyża na stronie licowej srebrne z czarno emaliowanym napisem „Virtuti Militari”. Ramiona krzyża zakończone kulkami. Nad ramieniem górnym dwa skrzyżowane liście dębu. W środku krzyża na złotej tarczy biało emaliowany orzeł w koronie. Tarcza otoczona wieńcem emaliowanym w kolorze zieleni.

Na rewersie tarczy napis „Rex et Patria” oraz data „1792”, na ramionach krzyża monogram „SARP”. Srebro. Krzyż wykonany z kilku części: trzon stanowią ramiona połączone w środku pierścieniem, na pierścień nałożone są złote tarcze, na które z kolei założono wieńce. Całość została spięta niewidocznym bolcem srebrnym.

Wstążka koloru ciemnoniebieskiego z czarnymi paskami po bokach szerokości 37 mm. Wstążka zakończona oryginalną kłamrą prostokątną w środku zaokrągloną — wymiary kłamry 43×22 mm.

Order ust. 22 VI 1792, odnowiony 1808, MNKi/H/45

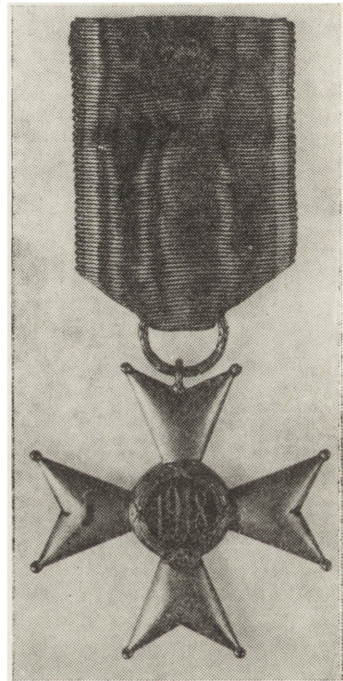
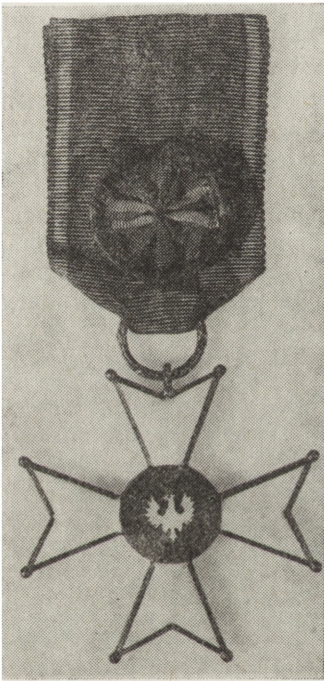

OKRES DWUDZIESTOLECIA MIĘDZYWOJENNEGO 1918—1939 ²¹

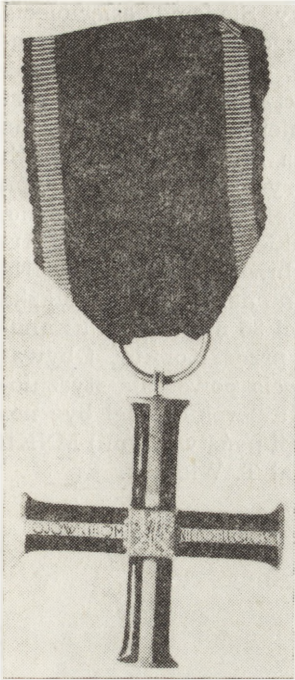
— Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski

Krzyż równoramienny o wymiarach 50×50 mm typu „maltańskiego”, pokryty na awersie białą emalią ze złotymi obrzeżeniami ramion, w środku krzyża na czerwono emaliowanej tarczy orzeł w koronie. W otoku emaliowanym na błękitno napis złotymi literami „Polonia Restituta”, rewers krzyża gładki, złożony, w środku krzyża na tarczy czerwono emaliowanej data „1918”. Tombak złożony. Wstęga z pasowej mory jedwabnej o szerokości 36 mm, z białymi prążkami wzdłuż brzegów, rozeta.

Order ust. 4 II 1921, MNKi/H/118. Wyżej omówiony order otrzymał Tadeusz Włoszek założyciel muzeum w Kielcach.

²¹ Ordery okresu międzywojennego omawia najpełniej praca W. Bończy-Tomaszewskiego, *Kodeks Orderowy. Przepisy obowiązujące posiadaczy orderów, odznaczeń, medali i odznak*, Warszawa 1939.

— Krzyż Niepodległości

Krzyż równoramienny typu „greckiego” o wymiarach 42×42 mm, o przekroju spłaszczonego ośmioboku rozszerzonego na końcu. Czołowa strona krzyża pokryta czarną emalią, przedzielona paskiem metalicznym, na którym wryto napis „Bojownikom Niepodległości”. Ramiona pośrodku krzyża związane tarczą (sześciąt) z wrytym wizerunkiem orła. Rewers krzyża złoty. Brąz złocony. Wstążka czarna szerokości 37 mm, po bokach czerwone paski.

Krzyż ust. 29 X 1930 r., MNKi/H/219. Odznaczenie nabyto od Z. Janczarowej.

— Krzyż Zasługi za Dzielność

Posiada formę zasadniczą Srebrnego Krzyża Zasługi (wymiary 40×40 mm), przy czym na górnym i bocznych ramionach umieszczony jest srebrny napis „Za Dzielność”. Na rewersie krzyża numer nadania „40”. Brąz srebrzony. Wstążka jak w Srebrnym Krzyżu Zasługi, z tym że dodano pasek szerokości 10 mm, w kolorze niebieskim i zielonym, biegnący ukośnie od prawego górnego rogu do lewego dolnego.

Krzyż ust. 7 III 1928 r. z przeznaczeniem dla policji i celników — jednostopniowy. MNKi/H/3591, Zakup od S. Giersz.

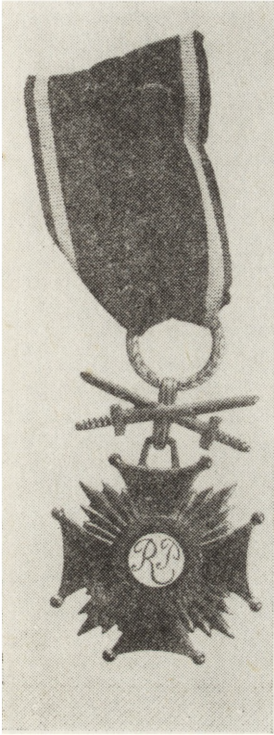

— Krzyż pamiątkowy Siedemdziesięciolecia powstania styczniowego Krzyż typu „greckiego” o wymiarach 43×43 mm, ramiona pokryte na awersie czarną emalią. Na górnym pionowym ramieniu data „1863”, na dolnym „22 — I.”; na ramionach poziomych data „1933”. Na krzyż nałożono medalion o średnicy 22,3 mm, emaliowany na czarno, ze srebrnym wizerunkiem Orła, Pogoni, Archanioła. Tombak srebrzony, biały metal. Na awersie medalionu numer „124”. Wstążka amarantowa szerokości 36 mm (krzyż ustanowiony w 1932 roku przez Komitet Obywatelski Obchodów 70-lecia powstania styczniowego, nadawany od 1933 roku. Mógł być noszony za odznaczeniami państwowymi) MNKi/H/124. Krzyż otrzymał T. Włoszek.

LATA II WOJNY ŚWIATOWEJ 1939—1945

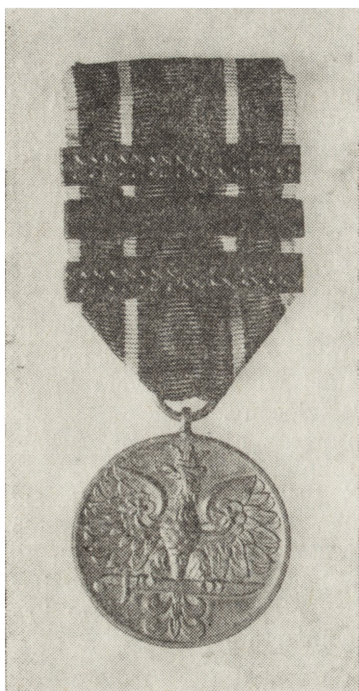

— Złoty Krzyż Zasługi z Mieczami PSZ/Z. Krzyż równoramienny o wymiarach 41×41 mm, ramiona krzyża emaliowane na czerwono, obramowane, zakończone złotymi kulkami. Między ramionami złote pęki promieni. W środku krzyża białe emaliowane tarcze z monogramem „RP”. Otok tarczy złoty, emaliowany na czerwono. Nad górnym ramieniem krzyża trapezowate uszko, do którego przymocowano 2 obosieczne skrzyżowane miecze; długość mieczy 42 mm. Nad mieczami uszko w postaci wieńca. Rewers krzyża złoty, gładki. Brąz złocony.

Wstążka amarantowa z niebieskimi paskami po bokach o szerokości 40 mm.

Krzyż ust. 19 X 1942. MNKi/H/2797/1. Odznaczenie Ludwika Domonia. (Krzyż nadawano za działalność na rzecz Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, jednak nie w bezpośredniej walce z nieprzyjacielem), w kraju przysługiwał żołnierzom AK²².

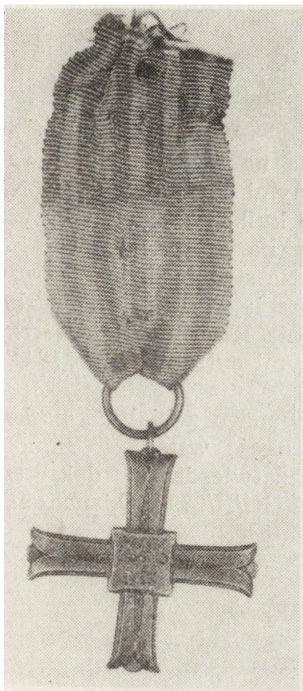
²² Pr. zb. *Broń i Barwa Niepodległej Polski 1918—1978 (katalog)* Elbląg 1978, s. 192; *Almanach...* s. 62.

— Medal Wojska 1939—1945 PSZ/Z

Odznaką Medalu Wojska jest medal okrągły o średnicy 35 mm. Na awersie medalu orzeł w koronie trzymający w szponach miecz. Na rewersie medalu — między dwoma liśćmi dębu napis w trzech linijkach „Polska Swemu Obrońcy”. Brąz. Wstążka ciemnoczerwona szerokości 37 mm z białymi paskami po bokach. Na wstążce trzy listewki (38×6 mm), w tym dwie ozdobne, jedna gładka.

Medal ust. 3 VII 1945. MNKi/H/2797. Odznaczenie L. Domonia. Do odznaczenia dołączona legitymacja nr 81/III/1947.

— Krzyż pamiątkowy Monte Cassino PSZ/Z

Krzyż typu „liliowego” (zwany również „benedyktyńskim” o wymiarach 41 × 41 mm, w środku ramion krzyża prostokątna tarcza, na awersie której widnieje napis „Monte Cassino maj 1944”, na rewersie tarczy numer „11683”, Brąz.

Wstążka w pionowe paski niebiesko-czerwone, szerokość 32 mm, krzyż ustanowiony 20 XI 1944, MNKi/H/3100. Odznaczenie otrzymał Z. Słota.

Wspominając o odznaczeniach czasu II wojny światowej warto wspomnieć, że sporym zmianom ulegał również, zarówno na Zachodzie jak i na froncie wschodnim, Krzyż Walecznych. Na Zachodzie najbardziej charakterystyczne było „odwrócenie” barw wstążki, inne bicie litery „A” w słowie „WALECZNYM”. Na froncie wschodnim pierwsze nadane egzemplarze posiadały wzór podobny do okresu międzywojennego, lecz z datą „1943”; kolejne nadanie nosiło datę „1944” oraz orła bez korony²³.

²³ T. Dorling, *Ribbons and Medals*, Londyn 1970, s. 246; G. Krogulec, *Krzyż Walecznych w Ludowym Wojsku Polskim 1943—1980, Medalierstwo i Falerystyka*, Warszawa 1982, zeszyt 4, s. 70.

OKRES POLSKI LUDOWEJ

— Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski

Krzyż równoramienny o wymiarach 60×60 mm, ramiona krzyża na awersie emaliowane na biało ze złożonymi obramowaniami. Na rogach ramion złote kulki. W środku krzyża okrągła emaliowana na czerwono tarcza, z błękitnym otokiem. Na stronie licowej tarczy biało emaliowany orzeł; w otoku napis złotymi literami „Polonia Restituta”. Na tarczy rewersu krzyża złotymi cyframi data „1944”. Brąz złożony.

Wstęga koloru czerwonego z białymi paskami po bokach, szerokość wstęgi 45 mm. Order ust. 1921, zatwierdzony dekretem PKWN w 1944 r. MNKi/H/2792. Odznaczenie L. Domonia.

 WOJSKO POLSKIE

Tymczasowe zaświadczenie Nr *38148*

Skubisz
Franciszek
(Stopień, nazwisko, imię, imię ojca)

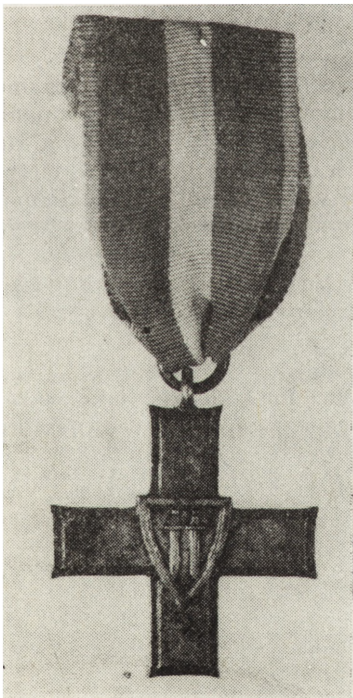
odznaczony *pośmiertnie Rozkazem Dow. Naczel.*
Tomalaj r.p. Nr 569 z „15” „Lipiec” 1945 r.
datastem lub rozkazem

**ZA BOHATERSKIE CZYNY I DZIELNE ZACHOWANIE SIĘ
 W WALCE Z NIEMIECKIM NAJEŹDZCĄ**

Orderem, medalem, *Krzyż Grunwaldu B.kl.*

Podpis wręczającego:
 Zamowione stanowisko i stopień
Wacław
Gen. M. Wydziału Organizacji i Awansu
 Departamentu Personalnego W. P.
 J. Władysław, ppłk.

M. p. „*12 listopada* 19*45* r.

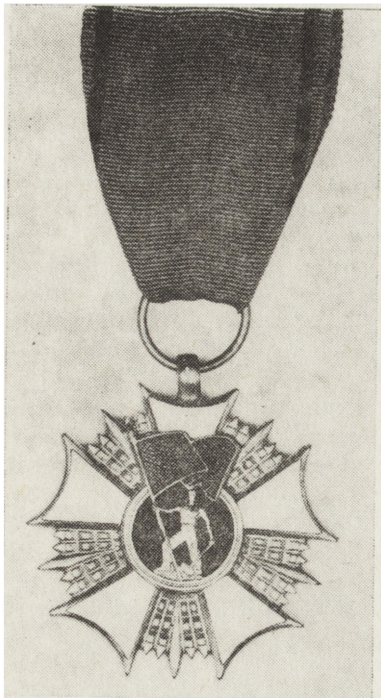

— Order Krzyża Grunwaldu, klasa III
 Krzyż równoramienny o wymiarach 45×
 ×45 mm, ramiona krzyża okolone gładko
 wytłoczonym obramowaniem. Ramiona krzy-
 ża spina rycerska tarcza, na awersie której
 umieszczono dwa pionowo i równoległe usta-
 wione miecze; na rewersie tarczy data „1
 10 — 1944” oraz inicjały „KG”. Biały metal.
 Wstążka szerokości 35 mm, koloru czer-
 wonego z zielonymi paskami szerokości 2
 mm po bokach i białym paskiem szerokości
 7 mm w środku.

Order ustanowiony rozkazem Dow. Głównego
 GL z 1943 roku, zatwierdz. uchwałą KRN
 z 20 II 1944 r.²⁴ MWPK 4. Order nadany
 pośmiertnie Janowi Szwai.

²⁴ H. Holder, *Ordery...*, s. 13; *Geneza Krzyża
 Grunwaldu*, „Głos Szczeciński” 1971, nr 288.

— Order Sztandaru Pracy, klasa I

Odznakę orderu stanowi pięcioramienna gwiazda o średnicy 43 mm, ramiona gwiazdy na awersie emaliowane na biało, obramowane. Między ramionami znajduje się pięć złotych promieni. W środku gwiazdy tarcza szafirowa. Na licowej stronie okrągłej tarczy postać robotnika trzymającego w prawej ręce sztandar, a w lewej młot. Na rewersie gwiazdy, w środkowej tarczy monogram „PRL”. Obramowania ramion, pęki promieni, postać robotnika, cała strona rewersu w kolorze złotym. Brąz złocony.

Wstążka szerokości 36 mm, czerwona z niebieskimi paskami po bokach. Order ust. 1949 r. MNKi/H/1362.

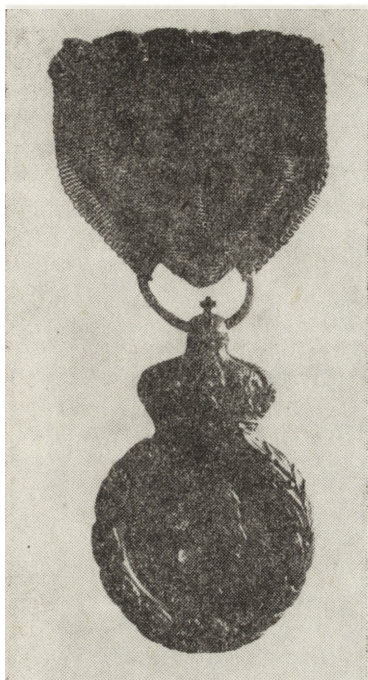
Zakup od M. Kowalskiego.

Wśród odznaczeń państw obcych, zarówno w muzeum kieleckim jak i ostrowieckim, można znaleźć kilka ciekawych i cennych egzemplarzy, oto niektóre z nich:

FRANCJA

— Medal Świętej Heleny

Medal owalny o wymiarach 31×52 mm, na awersie medalu, w centralnym punkcie portret Napoleona I. Po bokach napis: „Napoléon I Empereur”. Głowa cesarza otoczona wieńcem laurowym. Medal zwieńczony cesarską koroną. Na rewersie napis w otoku: „Campagnes de 1792 à 1815”, na centralnej płaszczyźnie w dziesięciowierszu: „A ses compagnons de gloire sa dernière pensée Sainte-Hélène 5 mai 1821”. Brąz. Wstążka ciemnozielona z pięcioma pionowymi paskami koloru czerwonego²⁵. Ustanowiony przez Napoleona III w 1856 r. Nadany A. Plenkiewiczowi, dowód nadania 21131.MNKi/H/326.

²⁵ V. Měřička, *Faleristik...* s. 88.

ROSJA

— Krzyż Świętego Jerzego (Krest Św. Georgija), III stopień

Krzyż równoramienny, ramiona obramowane tłoczoną linią, w środkowej tarczy na awersie postać św. Jerzego na koniu. Rewers krzyża — na ramionach poziomych numer „120212”, na ramieniu pionowym dolnym „3 step” (3 stopień). Na tarczy monogram „SG”. Srebro. Ustanowiony 1769, wzór po 1916 r. Wstążka czerwona 38 mm. MNKi/H/83. Zakup od M. Dobiszek.

— Order Wojskowy Polski (Virtuti Militari), III klasa

Krzyż o wymiarach 38×45 mm. Ramiona krzyża na licowej stronie emaliowane na czarno, ze złotymi obrzeżeniami i kulkami na końcach. Na ramionach napis złoty „Virtuti Militari”. Ramiona krzyża łączy złota tarcza z nałożonym srebrnym orłem. Tarcza okolona złotym wieńcem emaliowanym na zielono. Nad górnym ramieniem krzyża stylizowane liście. Na rewersie ramion krzyża emaliowane czarno litery „SARP”. W środku tarczy napis „Rex et Patria” oraz data „1831”. Złoto.

Krzyż wykonany z kilku części: trzon stanowią ramiona połączone pierścieniem, 2 złote tarcze, 2 wieńce, wszystko połączone bolcem. MNKi/H/44. Krzyż nadawany oficerom carskim za tłumienie powstania listopadowego, ust. 1831 rok ²⁶.

²⁶ I. G. Spaskij, op. cit., tabela 37.

— Order Wojskowy Polski (Virtuti Militari), V klasa

Krzyż o wymiarach 30×35 mm, bity z blachy srebrnej. Ramiona krzyża okolone wklęsłym rowkiem, na ramionach wypukłe tłoczony napis „Virtuti Militari”, zaś w środkowej tarczy wizerunek orła w koronie otoczony wieńcem. Na rewersie ramion krzyża monogram „SARP”, w środkowej tarczy „Rex et Patria” oraz data „1831”. Srebro. Wykonanie bardzo niestaranne, widać dużą masowość produkcji. MNKi/H/218. Krzyż nadawany żołnierzom carskim za tłumienie powstania listopadowego.

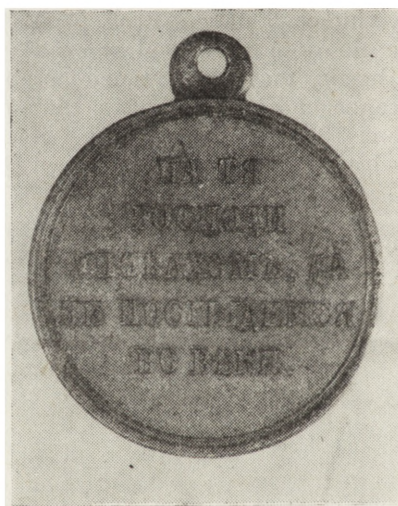

Na uwagę zasługuje także seria medali carskich związanych tematycznie z wypadkami politycznymi XIX i początku XX wieku. Są to medale nadawane głównie wojskowym, w tym za: interwencję na Węgrzech w 1849 roku, udział w wojnie krymskiej, udział w walce z Turcją, tłumienie powstania styczniowego na ziemiach polskich, tłumienia „bokserów” w Chinach. Są to medale dość proste plastycznie, o średnicy od 25 do 30 milimetrów, bite w brązie, mosiądzu, rzadziej srebrze. Część z nich posiada dewizy ujawniające, za co zostały nadane, dla przykładu „Za uśmierzenie Węgri i Transylwanii 1849”, „Za pachod w Kitaj 1900—1901”, część nosi same daty określonych wydarzeń „1877—1878”, „1904—1905”²⁷.

²⁷ Medal „1877—1878” — nadawany był za wojnę z Turcją, medal „1904—1905” za wojnę z Japonią.

WIELKA BRYTANIA

— Gwiazda 1939—1945 (The 1939—1945 Star)
Gwiazda sześcioramienna o wymiarach 1 i 3/4 cala (43 mm) pomiędzy przeciwległymi ramionami. W środku gwiazdy na okrągłej tarczy monogram królewski „G.R.I. — VI” nad monogramem królewska korona. Monogram otoczony kulistą obwódką, na której wytłoczono napis „The 1939—1945 Star”. Rewers gwiazdy gładki. Stop miedzi i cynku. Wstążka szerokości 32 mm, w kolorach ciemnoniebieskim, czerwonym, jasnoniebieskim. Ustanowiona 1945. MNKi/H/2815. Odznaczenie otrzymał L. Domoń (Legitymacja 77 z 21.03.1946) (The 1939—1945 Star przyznawana była za służbę operacyjną od 3.09.1939 do 15.08.1945 r.; warunkiem otrzymania była co najmniej 6-miesięczna służba w wojskach lądowych lub marynarce wojennej w strefie aktywnych działań bojowych).

— Gwiazda za Italię (The Italy Star)

Gwiazda o identycznym kształcie i wymiarach jak The 1939—1945 Star, z tym że w obwódce otaczającej monogram królewski umieszczono napis „The Italy Star”. Rewers gwiazdy gładki. Stop miedzi i cynku.

Wstążka szerokości 32 mm, składająca się z pięciu pionowych pasów w kolorach: czerwonym, białym, zielonym, białym, czerwonym. Ustanowiona 1945. MNKi/H/2816.

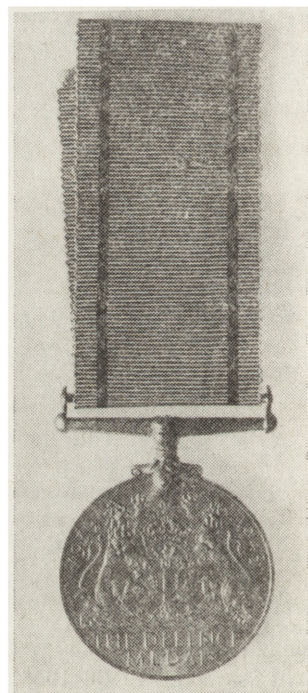
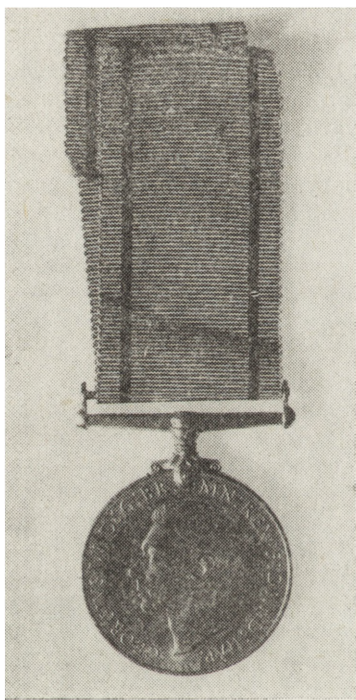
Gwiazdę otrzymał L. Domoń (Legitymacja 77 z 21.03.1946). (The Italy Star przyznawana była za służbę operacyjną na lądzie na terenie Włoch, Sycylii, Grecji, Jugosławii, Korsyce, Sardynii oraz na morzach Śródziemnym i Egejskim od 11.06.1943 do 8.05.1945).

Ogółem rząd Wielkiej Brytanii ustanowił osiem tzw. „gwiazd imperium” z przeznaczeniem wyróżniania żołnierzy własnych i alianckich walczących na różnych frontach świata. Były to: The 1939—1945 Star, The Africa Star, The Atlantic Star, The Air Crew Europa Star, The France Germany Star, The Burma Star, The Pacific Star²⁸.

Wielu żołnierzy polskich walczących na frontach zachodniej Europy wyróżnionych zostało Medalem Obrony (Defence Medal). Do otrzymania tegoż odznaczenia kwalifikowała służba wojenna od 3.09.1939 roku do 9.05.1945 roku na terenie Wielkiej Brytanii, a w służbie morskiej do zakończenia działań bojowych na Pacyfiku, to jest do 15.08.1945 roku. Defence Medal przyznawano za co najmniej 3-letnią służbę w wojskach lądowych lub 6-miesięczną służbę na morzu w rejonie intensywnych walk.

— Medal Obrony (The Defence Medal)

Medal o średnicy 36 mm, na awersie medalu popiersie króla Jerzego VI. Wokół głowy napis „Georgius VI:D:G:BR OMN: REX:F:D:IND:IMP.”, na rewersie medalu dwa lwy trzymające drzewko dębu zwieńczone koroną Imperium Brytyjskiego. Po bokach daty „1939—1945”, u dołu wypukły napis „The Defence Medal”. Stop miedzi i niklu.

²⁸ T. Dorling, op. cit., s. 94—98; A. Urbański, *Gwiazdy Imperium*, „WTK” 1981, nr 2.

Wstążka szerokości 32 mm, koloru zielonego, pośrodku szeroki pas koloru pomarańczowego, z lewej i prawej strony na zielonym tle paski koloru czarnego.

Ust. 1945. MNKi/H/2814. Odznaczenie otrzymał L. Domoń.

WŁOCHY

— Order Rycerski Korony Włoch (Ordine eguestre della Corone d'Italia)²⁹

Odznakę orderu stanowi krzyż równoramienny o wymiarach 38×38 mm; ramiona krzyża zakończone półokrągło, emaliowane na biało, obramowane. Na awersie okrągłej tarczy emaliowanej w kolorze błękitu, łączącej ramiona, „żelazna” korona lombardzka. Na rewersie tarczy, na tle złotym orzeł w koronie mający na piersiach czerwoną tarczę z białym krzyżem (herb Sabaudii). Ramiona krzyża nad tarczą łączą tzw. „sardyńskie więzy miłości”. Rewers odznaczenia w kolorze złotym. Brąz złocony.

Wstążka koloru czerwonego szerokości 38 mm, pośrodku biały pasek. Na wstążce roseta średnicy 2,4 mm.

Order ust. 20 I 1868 r. przez króla Emanuela II. MNKi/H/2813. Odznaczenie otrzymał L. Domoń, zaświadczenie nr 1848.

ZSRR

Najwyższym odznaczeniem radzieckim w muzeach Kielecczyny jest znajdujący się w Ostrowcu Św. Order Czerwonej Gwiazdy ustanowiony w 1930 roku za zasługi na polu umacniania obronności ZSRR³⁰.

²⁹ S. Łoza, St. Bieńkowski, *Ordery...* s. 77—78.

³⁰ T. Dorling... op. cit., s. 270.

— Order Czerwonej Gwiazdy (Order Krasnoj Zwiezdy)

Odznaką orderu jest pięcioramienna gwiazda o średnicy 48 mm. Ramiona gwiazdy emaliowane w kolorze czerwonym i obramowane w kolorze srebrnym. W dolnym rozwidleniu ramion obramowanie stylizowane w sierp i młot. W środkowym polu gwiazdy nałożona sylwetka żołnierza z karabinem, zaś w otoku napis „Proletarii wsiach stran sojediniaties”. U stóp żołnierza litery „C.C.C.P.”. Rewers gwiazdy gładki metal z wytłoczonym numerem „3693558” oraz napisem „Monetnyj Dwor”. Ust. 6 IV 1930 r.

MRRO 109/IV. Order otrzymał Władysław Kiciński, działacz ruchu robotniczego z Ostrowca Św.

— Medal „Za bojowyje zasługi” (Za bojowyje zasługi)

Medal o średnicy 32 mm, na awersie medalu w górnej części wklęsłe litery „C.C.C.P.” emaliowane w kolorze czerwonym. Poniżej skrzyżowany karabin z szablą (tłoczone wypukłe) oraz napis „Za bojowyje zasługi”. Rewers medalu gładki. Biały metal.

Wstążka koloru stalowego z żółtymi paskami po bokach o szerokości 24 mm, naciągnięta na blaszkę w kształcie rombu (48×46 mm). Medal przypinany umieszczoną na stałe w blaszce agrafką. Ust. 17 X 1938 r.

MRRO 408/IV. Medal otrzymał Bolesław Rostkowski z Ostrowca Św.

W zbiorach Działu Historii Muzeum Narodowego w Kielcach oraz Muzeum w Ostrowcu znajduje się ponadto ogółem 13 odznaczeń austro-węgierskich, pruskich i niemieckich. Są to odznaczenia dość popularne, jak: Austriacki Krzyż Zasługi, Krzyż Jubileuszowy 1848—1908, pruski Żelazny Krzyż z okresu I wojny światowej, Medal „Wiernym w wojnie światowej 1914—1918”.

Omawiając zbiory falerystyczne warto zwrócić uwagę na niektóre odznaki pamiątkowe z okresu międzywojennego i II wojny światowej, odznaki honorowe oraz tzw. oznaki rozpoznawcze szeroko stosowane na frontach Zachodu. Z okresu międzywojennego warto omówić Odznakę pamiątkową Komendy Legionów Polskich, Znaczek pamiątkowy Dywizji Litewsko-Białoruskiej nadawany na pamiątkę ochotniczego zaciągania się do tej formacji, Odznakę pamiątkową 50 Pułku Strzelców Kresowych — nawiązującą w symbolach do przyjaźni polsko-włoskiej, czy wybitą zaledwie w 1228 egzemplarzach Odznakę pamiątkową Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie. Część polskich formacji wojskowych okresu międzywojennego została odtworzona w ramach Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Odtworzono także i odznaki. Z tego okresu Muzeum Narodowe w Kielcach posiada Odznakę pamiątkową 1 Pułku Ułanów Krechowieckich i Odznakę pamiątkową 12 Pułku Ułanów Podolskich. Ciekawym nabytkiem jest Odznaka honorowa 2 Batalionu Strzelców, zwłaszcza iż posiada oryginalną wstążkę „Royal Stuart”.

W związku z koniecznością masowej produkcji wykonywane były na ogół haftem maszynowym na suknie i naszywane na rękawy mundurów.

— Odznaka pamiątkowa Komendy Legionów Polskich

Wykonana w mosiądzu srebrzonym w kształcie równoramiennego krzyża o ramionach połączonych stylizowanymi orłami, jednocześnie. W środku odznaki monogram „KLP” okolony napisem „Za ojczyznę i wolność”. Wymiary 34×34 mm. Na nakrętce firma B. Szulecki Warszawa. MSz. 168.

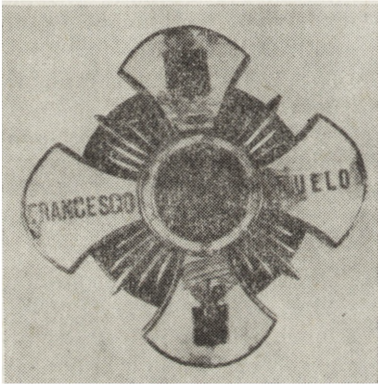
Odznakę otrzymał członek komendy Legionów L. Pinderski.

— Znaczek pamiątkowy Dywizji „Litewsko-Białoruskiej”

Wykonany w mosiądzu srebrzonym, dwuczęściowy. Zasadniczy element stanowi krzyż typu „jerozolimskiego”. Na krzyżu napis „Za Naszą Wolność i Waszą”, monogram „L B” oraz data 1919. Na krzyż nałożony orzeł Jagielloński ze znakiem „Pogoni”. Wymiary 47×47 mm. Ustanowiona 24 X 1919 r. Wykonawca B. Paszkowski.

MNKi/H/1071.

— Odznaka pamiątkowa 50 Pułku Strzelców Kresowych

Wykonana w mosiądzu złożonym w kształcie krzyża równoramiennego o zaokrąglonych ramionach, ramiona emaliowane na biało, obramowane. Między ramionami złote promienie. W środkowej tarczy emaliowanej w kolorze czerwonym złota cyfra „50”. Na poziomych ramionach krzyża napis „Francesco Nullo”, na pionowym górnym ramieniu polski orzeł, na dolnym herb Bergamo³¹. Wymiary 40×40 mm. Wykonał W. Gontarczyk. Czas powstania 1929 rok. MNKi/H/183.

— Odznaka pamiątkowa 60 Pułku Piechoty Wielkopolskiej

Tarcza złota o nacinanych krawędziach, na którą nałożono srebrnego orła w koronie. Na bokach skrzydeł orła dwie tarcze. Na pierwszej herb Gostynia (miejsce formowania pułku), na drugiej tarczy napis „60 P.P. WLKP”. Tarcza z napisem emaliowana w kolorze żółtym i niebieskim. Na rewersie tarczy wytłoczono nazwy i daty „Gostyn 6 I 19. — Kijów 9 V 20”, ponadto numer odznaki „155”, obok próba srebra. Wymiary 40×32 mm. Ust. w 1930 r. Brak wykonawcy. MNKi/H/2825.

³¹ Miejsce urodzenia bohatera powstania styczniowego F. Nullo.

— Odznaka pamiątkowa Wyższej Szkoły Wojskowej

Odznaka wykonana w srebrze przedstawia sylwetkę orła, którego skrzydła zostały oparte na wieńcu laurowym oplecionym wstęgą. Orzeł trzyma w szponach monogram „SG” (Sztab Generalny). Litery złożone. Na rewersie odznaki wygrawerowany napis „kpt. Ludwik Domoń”. Wymiary odznaki 46×38 mm. Na nakrętce „słupka” nazwa firmy grawerskiej — W. Gontarczyk. Odznakę zaprojektował mjr M. Szyszko-Bohusz na przełomie lat 1922—1923. MNKi/H/2824.

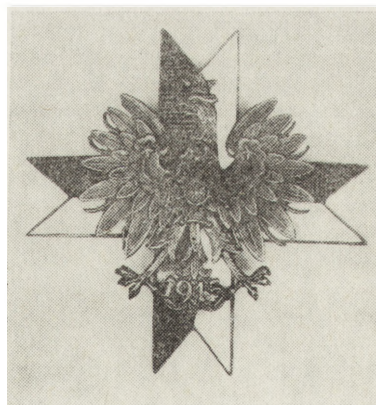
— Odznaka pamiątkowa Szkoły Podchorążych Piechoty

Odznaka przedstawia stylizowanego orła w koronie tzw. „zygmuntowskiej” trzymającego w szponach naramiennik wzoru 1917 r. Na naramienniku monogram podchorążacki. Wymiary 40×37 mm. Wykonana w białym metalu, jednoczęściowa. Zatwierdzona 23 XII 1918 r. Na nakrętce słupka „J. Michrowski — Warszawa”, MNKi/H/2821. Odznaka L. Domania.

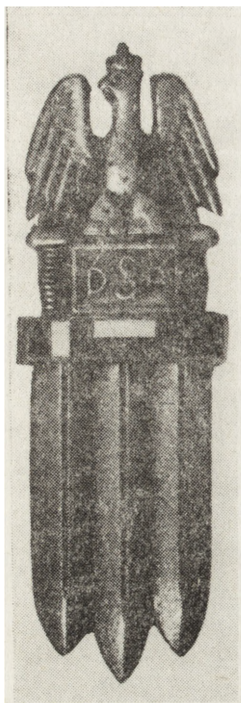

— Odznaka pamiątkowa 1 Pułku Ułanów Krechowieckich PSZ/Z³²

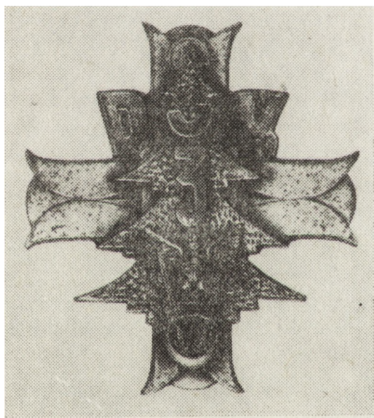
Wykonana w mosiądzu srebrzonym, dwuczęściowa. Główny motyw stanowi orzeł tzw. krechowiecki noszący na piersiach krzyż *Virtuti Militari* na wstążce emaliowanej w kolorze błękitu. Między szponami łap rok utworzenia „1915”. Całość zamocowana nitami do krzyża utworzonego z proporczyków ułańskich emaliowanych w kolorze białym i czerwonym. Wymiary 48×48 mm. Na nakrętce słupka nazwa zakładu grawerskiego „S.A. Picchiani & Barlacchi, Firenze”. MNKi/H/2092. Odznaka P. Bandały.

³² A. Urbański, *Symbole Polskich Sił Zbrojnych w II wojnie światowej na Zachodzie*, „Mówią Wieki” 1981, nr 10.

— Odznaka pamiątkowa 2 Dywizji Strzelców Pieszych WP we Francji 1939—1940. Wykonana w mosiądzu srebrzonym, jedno-częściowa, emaliowana. Kompozycję odznaki stanowią trzy bagnety o jelicach w formie flag narodowych Francji, Polski i W. Brytanii. Na rękojeść bagnetów nałożona tarcza z literami „DSP”. W środku nad inicjałami dywizji stylizowany orzeł o złożonej koronie i szponach. Na rewersie nazwa firmy „Huguenin Locle”. Zakrętka metal srebrzony z napisem „Huguenin Frères Metal”. Wymiary 56×19 mm. Zatwierdzona 1 X 1942 r. MNKi/H/1385. Zakup M. Kowalski.

— Odznaka pamiątkowa 3 Dywizji Strzelców Karpackich. Wykonana w alpacze, jednoczęściowa. Głównym motywem jest stylizowany kontur świerka i miniatura odznaki Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich. W górnej części inicjały nazwy jednostki. Całość nałożona na krzyż „benedyktyński” („liliowy”). Na rewersie napis „Wiara, Wytrwałość, Zwycięstwo”. Wykonana w firmie F. M. Lorio-li, Milano, Roma. Wymiary 43×43 mm. Zatwierdzona 6 III 1944 r. MNKi/H/2092 a. Odznaka P. Bandały.

— Odznaka pamiątkowa 6 Lwowskiej Dywizji Piechoty PSZ/Z

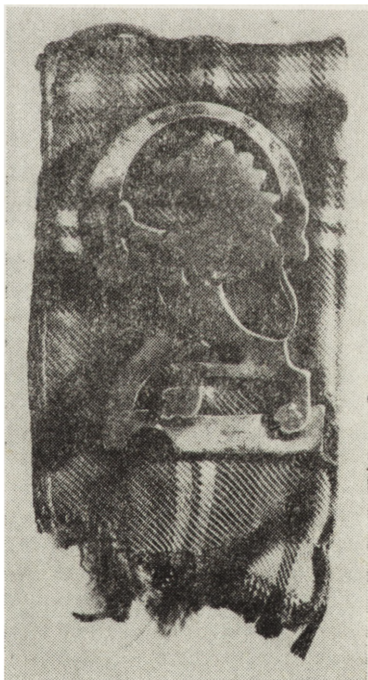
Odznakę stanowi stylizowany orzeł trzymający rycerską tarczę z szyszakiem. Pole tarczy dwudzielne o zaznaczonych graficznie kolorach czerwonym i niebieskim (nawiązanie do herbu Lwowa). Na tarczy sylwetka lwa trzymającego koło zębate ze zbrojnym ramieniem w środku". Całość wykonana w srebrze. Wymiary 50×35 mm.

Zatwierdzona 6 III 1944 r. MNKi/H/2827

— Odznaka honorowa 2 Batalionu Strzelców PSZ/Z „Kratkowanych Lwiątek”

Odznaka przedstawia szkockiego lwa (lion rampant) splecionego z cyfrą „2”. Wykonana w metalu oksydowanym o wymiarach 38×25 mm. Noszona na wstążce tartanu (Royal Stuart) — tło czerwone (cynober), kratka z pasków zielonych, niebieskich, żółtych i białych (projekt odz. A. Madejski, S. Osiecki). Odznaka noszona była na lewej stronie furażerki, żołnierze opuszczający jednostkę mieli prawo nosić odznakę, lecz bez wstążki. Odznaka zatwierdzona 4 XI 1940 r. MNKi/H/2528. Zakup J. Cyszek.

— Odznaka Grunwaldzka

Tarcza rycerska wykonana z brązu, z umieszczonym na niej wojskowym orłem. Na tarczy daty „1410—1945” oraz napis „Grunwald, Berlin”, poniżej dwa miecze „grunwaldzkie” ustawione równolegle i pionowo. Brąz. Wykonawca Z. Makowski Warszawa. Ustanowiona 22 VII 1945 r. rozkazem Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego. Wymiary 54×28 mm. MNKi/H/2237. Dar F. Obary.

— Oznaka rozpoznawcza „Poland”

Odnaka z czerwonego sukna w kształcie łuku o wymiarach 63×20 mm, napis „Poland” haftowany białym jedwabiem, wysokość liter 9 mm. Zatwierdzona 12 X 1940 roku. Noszona przez wojska lądowe na rękawach mundurów 20 mm poniżej górnego wszycia.

MNKi/H/2394 b.

— Oznaka rozpoznawcza II KP PSZ/Z

Tło — czerwone sukno wykrojone w postaci tarczy, obramowane białą nitką. W środku tarczy Syrenka. Wymiary 45×37 mm. Zatwierdzona 8 III 1944 r.

MNKi/H/2092 d. Przekazał P. Bandała.

— Oznaka rozpoznawcza 3 Dywizji Strzelców Karpackich II KP PSZ/Z we Włoszech
Wykonana w jedwabiu, tło białe i czerwone, sylwetka stylizowanego świerka haftowana w kolorze ciemnozielonym. Wymiary 52×47 mm. Zatwierdzona 6 III 1944 r.

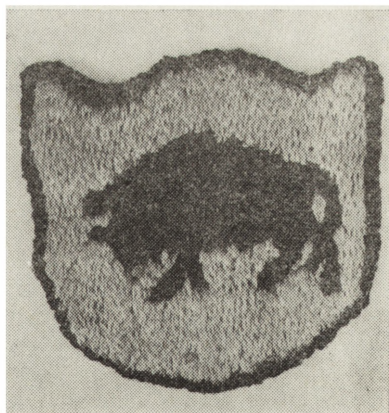
MNKi/H/3101. Przekazał Z. Słota.

— Oznaka rozpoznawcza 5 Kresowej Dywizji Piechoty II KP PSZ/Z we Włoszech

Tarcza w kolorze żółtopomarańczowym wykonana z sukna, obramowanie tarczy i sylwetka żubra haftowane brązową nitką. Wymiary 50×42 mm. Zatwierdzona 6 III 1944 r.

MNKi/H/3103, Przekazał Z. Słota.

— Odznaka honorowa II KP PSZ/Z, równocześnie Oznaka rozpoznawcza 8 Armii Brytyjskiej

Tło ciemnogrnatowe, na nim tarcza kołoru białego. Krzyż na tarczy haftowany złotą nicią, obramowanie tarczy srebrną (haft ręczny na specjalne zamówienie). Wymiary 45 × 55 mm.

Nadana II KP po bitwie pod Monte Cassino. MNKi/H/2761.

Oceniając zaprezentowany zbiór odznaczeń w muzeach Kielecczyny — 137 odznaczeń, 31 odznak i oznak — mimo że ilościowo skromny prezentuje dużą wartość historyczną, głównie poprzez powiązanie eksponatów z dziejami ludzi, którym poszczególne odznaczenia zostały nadane. Biorąc pod uwagę znaczenie regionu kieleckiego w walce o wyzwolenie narodowe i społeczne, wydaje się, że muzea powinny operatywnie zabiegać o pozyskiwanie odznaczeń należących do ludzi zasłużonych dla kraju i regionu.

W Y K A Z
ORDERÓW, MEDALI, ODZNAK PAMIĄTKOWYCH,
OZNAK ROZPOZNAWCZYCH

Objaśnienie skrótów:

- MNKi(H)** Muzeum Narodowe w Kielcach — Dział Historii
MRRO — Muzeum Regionalne w Ostrowcu Św. — Oddział Historii Ruchu Robotniczego
MSz — Muzeum Regionalne w Szydłowie
MWPK — Muzeum Walk Partyzanckich na Kielecczyźnie w Józwikowie, gm. Radoszyce.

POLSKA

Okres Księstwa Warszawskiego

- Order Wojskowy Księstwa Warszawskiego (Virtuti Militari), kl. V, MNKi/H/218

Okres dwudziestolecia międzywojennego 1918—1939

- Krzyż Srebrny Orderu Virtuti Militari MNKi/H/217, MRRO 410/IV
— Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski MNKi/H/118
— Krzyż Niepodległości MNKi/H/219, MRRO 261/IV, MSz 136
— Krzyż Walecznych MNKi/H/182, 819, MRRO 407/IV, 410/IV
— Złoty Krzyż Zasługi MNKi/H/2797, MRRO 504/IV
— Srebrny Krzyż Zasługi MRRO 447/IV, MSz 134
— Brązowy Krzyż Zasługi MRRO 410a/IV
— Krzyż Zasługi za Dzielność MNKi/H/3591
— Medal 10-lecia Odzyskania Niepodległości MNKi/H/80, 256, 1428, 2092k, 2247, 2808, MRRO 410b/IV
— Medal pamiątkowy „Za wojnę 1918—1921” MNKi/H/ 142, 255, 2092p, MRRO 389/IV
— Medal „Za długoletnią służbę” — srebrny MNKi/H/81ab, 2810, 3596
— Medal „Za długoletnią służbę” — brązowy MNKi/H/2092p, 2809, 3596
— Krzyż pamiątkowy Siedemdziesięciolecia MNKi/H/124

Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie 1939—1945

- Złoty Krzyż Orderu Virtuti Militari MNKi/H/2795
— Złoty Krzyż Zasługi z Mieczami MNKi/H/2797/1
— Brązowy Krzyż Zasługi z Mieczami MNKi/H/2092n
— Krzyż Walecznych MNKi/H/257, 2092a, 2796a
— Krzyż pamiątkowy Monte Cassino MNKi/H/2092j, 2803/1, 3100
— Medal Wojska 1939—1945 MNKi/H/2799

Polska Ludowa

- Krzyż Komandorski OOP MNKi/H/2792
— Krzyż Oficerski OOP MNKi/H/1334, 1360
— Krzyż Kawalerski OOP MNKi/H/1361, 2794, MRRO 260/IV, 474/IV
— Order Krzyża Grunwaldu III klasy MWPK 4/79, 12/79
— Order Sztandaru Pracy I klasy MNKi/H/1362
— Order Sztandaru Pracy II klasy MNKi/H/1363
— Złoty Krzyż Zasługi MNKi/H/181, 1364, 1860, 2235, MRRO 473a/IV

- Srebrny Krzyż Zasługi MNKi/H/1365, MRRO 473b/IV
- Brązowy Krzyż Zasługi MNKi/H/1429
- Krzyż Walecznych MNKi/H/2796
- Krzyż Partyzancki MNKi/H/2082, 2518, MRRO 202/IV
- Śląski Krzyż Powstańczy MNKi/H/1366
- „Medal za Warszawę 1939—1945” MNKi/H/1367, 1426
- „Medal za Odrę, Nysę i Bałtyk” MNKi/H/1427
- „Medal Zwycięstwa i Wolności” MNKi/H/1368, 1963, 2236, 1291, 2520/1, 2805
- „Medal 10-lecia Polski Ludowej” MNKi/H/1336, MRRO 475c/IV
- „Medal 30-lecia Polski Ludowej” MNKi/H/2806, MRRO 473d/IV
- Medal „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” — złoty MNKi/H/1369
- Medal „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” — srebrny MNKi/H/2970
- Medal „Za zasługi w obronności kraju” — srebrny MNKi/H/2802
- Medal „Za zasługi w obronności kraju” — brązowy MNKi/H/1371, 2801

AUSTRO-WĘGRY

- Krzyż Zasługi — III klasa, ust. 1849, wzór 1860 MNKi/H/2668, MRRO 259/IV
- Krzyż Zasługi z Wojenną Wstęgą MNKi/H/47, 84
- Krzyż Jubileuszowy 1848—1908 MNKi/H/85
- Krzyż za mobilizację 1912—1913 MNKi/H/49
- Austriacka Legia Honorowa, ust. 1789, wzór 1914 MNKi/H/48
- Medal „Rannemu żołnierzowi 1917” MNKi/H/1938

FRANCJA

- Medal Świętej Heleny MNKi/H/326

PRUSY—NIEMCY

- Gwiazda Orderu Orła Czarnego MNKi/H/46
- Żelazny Krzyż, ust. 1813, wzór 1914 MRRO 327/IV
- Krzyż Hamburgskiej Hanzы MNKi/H/2041
- Krzyż Stowarzyszenia Związkowego MNKi/H/1072
- Medal „Wiernym w wojnie światowej 1914—1918” MNKi/H/2007
- Medal „Zimowa bitwa na Wschodzie 1941/42” MNKi/H/1962

ROSJA

- Krzyż Świętego Jerzego — III stopień, ust. 1769, wzór 1916 MNKi/H/83
- Krzyż Świętego Jerzego — IV stopień, wzór po 1865 MNKi/H/2418
- Znak Orderu Świętej Anny, ust. 1736, wzór po 1857, MNKi/H/1074a
- Order Wojskowy Polski (Virtuti Militari) — III klasa, ust. 1792, wzór 1831 MNKi/H/44
- Order Wojskowy Polski (Virtuti Militari) — V klasa, wzór 1831 MNKi/H/218
- Medal „Za uśmierzenie Węgier i Transylwanii” MNKi/H/2358
- Medal „Za wojnę krymską 1853—1856” MNKi/H/133
- Medal „Za uśmierzenie polskiego buntu 1863—1864” MNKi/H/175
- Medal 1877—1878 MNKi/H/2046
- Medal „Za marsz 1900—1901” MNKi/H/2377a

- Medal 1904—1905 MNKi/H/1074c, 2347, 2377c
- Medal „Za gorliwość”, ust. 1841, wzór po 1896 MNKi/H/1074b
- Medal Pamiątkowy 1812—1912 MNKi/H/2006

WIELKA BRYTANIA

- Gwiazda 1939—1945 MNKi/H/2815, 3587
- Gwiazda za Italię MNKi/H/2816
- Gwiazda za Francję, Niemcy MNKi/H/3586
- Medal Obrony 1939—1945 MNKi/H/2814, 3585
- Medal Wojny 1939—1945 MNKi/H/3584

WŁOCHY

- Order Rycerski Korony Włoch — IV klasa MNKi/H/2813

ZSRR

- Order Czerwonej Gwiazdy MRRO 109/IV
- Medal „Za bojowe zasługi” MRRO 408/IV
- Medal „Za zwycięstwo nad Niemcami w Wielkiej Wojnie Narodowej 1941—1945” MNKi/H/2042
- Medal „Za wyzwolenie Warszawy” MRRO 335/IV

Odznaki pamiątkowe, honorowe, oznaki rozpoznawcze

- Odznaka pamiątkowa 1 Brygady Legionów Polskich MNKi/H/57
- Odznaka pamiątkowa 2 Brygady Legionów Polskich MNKi/H/162
- Odznaka pamiątkowa — Krzyż Legionów Polskich MNKi/H/2818
- Odznaka pamiątkowa Komendy Legionów Polskich MSz 165
- Odznaka pamiątkowa Dowództwa Wojska Polskiego Wschód MRRO 342/IV

ОРДЕНА, МЕДАЛИ, ПАМЯТНЫЕ ЗНАЧКИ И РАЗЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЭМБЛЕМЫ В ФОНДАХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ МУЗЕЕВ КЕЛЕЦКОГО ВОЕВОДСТВА

История награждения разных людей за особенные заслуги имеет свои корни в античных временах. Современная система награждения орденами связана с деятельностью средневековых монашеских орденов, основанных для реализации определенных целей. В Польше стремление к полному шляхетскому равенству стало причиной того, что индивидуальные отличия орденами долго не находили употребления. Так что только в начале XVIII в. показывается первый польский орден — Орден Белого Орла. С правлением последнего польского короля Станислава Августа Понятовского связаны два дальнейших ордена: Святого Станислава и Виртути Милитари.

Эти ордена были реставрированы в период Варшавского Княжества, а затем Польского Королевства. После ноябрьского восстания их включили в состав русских орденов.

Возрожденное польское государство восстанавливает некоторые из прежних орденов и вводит новые, напр. Орден Возрождения Польши. Возникает ряд новых отличий: Крест Доблестных, Крест Заслуги, Крест Независимости. Война приносит новые боевые награды, возникшие как на западном, так и на восточном фронтах. Многие из сражавшихся на разных фронтах поляков получают ордена союзных стран: советские, французские, английские, чешские, югославские, голландские.

Народная Польша восстановила часть отличий, подчеркивая исторические традиции государства, а кроме того ввела собственные, напр. Орден Строителей Народной Польши, Орден Грунвальдского Креста, Орден Рабочего Знамени, Орден за Заслуги для ПНР. Началась чеканка ряда медалей, как за боевые заслуги во время второй мировой войны, так и подчеркивавших вклад граждан в дело развития страны.

С военной историей связаны так наз. памятные значки, которые употреблялись в больших армейских частях в междувоенный период. До 1930 г. почти во всех полках Войска Польского, а также в учебных войсках имелись такие значки. Из-за обилия международных военных формирований на западном фронте очень распространились различительные эмблемы. Нужда массовой продукции привела к тому, что их начали изготавливать из сукна покрытого машинной вышивкой. В стране их иногда употребляли партизаны, но довольно редко.

Как на этом фоне выглядит коллекция в государственных музеях келецкого округа? В принципе знаки отличия коллекционируют 3 музея: Государственный Музей в Кельцах, Музей Рабочего Движения в Островце Свентокшиском и Музей Партизанских Боев Келецкого Округа в Юзвикове. Государственный Музей собрал 77 польских отличий и 35 иностранных, музей в Островце 16 польских и 5 иностранных, а музей в Юзвикове и Шыдлове по 2 польских. В сумме коллекция насчитывает 137 отличий и 31 памятных значков и различительных эмблем. Хотя она не грандиозна по размерам, ее ценность заключается в том, что она тесно связана с историей людей, заслуженных для страны и конкретного района. Самую большую ценность представляют собой: Кавалерский Крест Ордена Возрождения Польши и Памятный Крест Семидесятилетия, признанные в междувоенный период Т. Влошеку — ветерану январского восстания и основателю келецкого музея, Грунвальдский Крест III класса, признанный посмертно основателю Народной Гвардии в меховской области Й. Швай, Медаль св. Елены, признанная А. Пленкевичу Наполеоном III за участие в сражениях времен I империи, „Звезда за Италию” и Золотой Крест Заслуги, признанные полковнику Л. Домону за участие в боях на западном фронте. В музее в Островце находятся одни из самых значительных советских отличий: Орден Красной Звезды, который В. Китинский получил за участие в Октябрьской Революции и медаль „За

боевые заслуги", признавая Б. Ростковскому за бои в 1941—1945 гг. На внимание заслуживает также несколько памятных значков: 50 Полка Пограничных Стрелков, 60 Полка Велькопольской Пехоты и Высшей Военной Школы.

ORDERS, MEDALS, COMMEMORATIVE DECORATIONS
AND RECOGNITION BADGES IN THE COLLECTIONS
OF THE STATE MUSEUMS IN THE KIELCE PROVINCE

The history of distinguishing persons for special merits dates back to the antiquity, whereas the modern system of decorating persons with orders is associated with the history of medieval monastic orders called into being for the accomplishment of definite aims. The idea of absolute equality of all nobility did not favour individual awards. It was at the beginning of the 18th century that the first Polish distinction of the White Eagle came into use. The two subsequent orders: Saint Stanislaus' Order and *Virtuti Militari* are associated with the reign of the last Polish king Stanislaus August Poniatowski. Those orders were reproduced in the times of the Warsaw Duchy and subsequently the Kingdom of Poland. After the November Uprising they were incorporated into Russian distinctions.

The reborn Polish state restored part of the orders and established new ones, such as: the Order of Poland's Rebirth. A number of new distinctions were created, e.g. the Cross of Bravery, the Cross of Merit, the Cross of Independence. During the Second World War new distinctions were created both on the Eastern and Western fronts. Many Poles who were fighting on different fronts were also awarded with the distinctions of the allied states: the Soviet Union, France, England, Czechoslovakia, Jugoslavia and Holland.

People's Poland restored part of the distinctions emphasizing thereby the historical continuity of the state and also created new orders and distinctions, such as: the Order of the Constructors of People's Poland, the Order of the Grunwald Cross, the Order of the Banner of Labour, the Order of Merit of People's Republic of Poland. A number of medals were stamped as awards both for bravery during World War II and for the citizens' contribution to the cause of developing the country.

Commemorative decorations worn by large military formations during the interwar period are associated with the history of military service. Until 1930 almost all regiments of the Polish Army as well as military schools had had such decorations. The use of multinational military formations on the Western Front led to the development of recognition badges. Due to mass production, they were machine embroidered on a piece of cloth. Badges were also worn in Poland during World War II by the partisan units, but in a very limited range.

What are the collections of fallalery like in the state museums of the Kielce Region? Principally, 3 museums collect distinctions: the National Museum in Kielce, the Museum of Labour Movement in Ostrowiec Świętokrzyski, the Museum of Partisan Struggle in the Kielce Region at Józwicków. The National Museum in Kielce has collected 77 Polish and 35 foreign distinctions, the Museum in Ostrowiec has 16 Polish and 5 foreign distinctions. The museum at Józwicków and at Szydłów have 2 distinctions, respectively. In total, the collections amount to 137 distinctions and 31 commemorative decorations and recognition badges. And alt-

though the collections are not great, their unique value is due to the fact that they are associated with the history of persons of merit who rendered services to the region and Poland. Of highest value are: the Knighthood Cross of the Order of Poland's Rebirth and the Commemorative Cross of the Seventieth Anniversary awarded in the interwar period to T. Włoszek — a veteran of the January Uprising and founder of the Kielce Museum; the Cross of Grunwald of the Third Class awarded posthumously to J. Szwaja — the organizer of the People's Guard in Miechów area; the Saint Helen's Medal awarded to A. Pleniewicz by Napoleon III for a campaign in the time of the I Empire; „Star for Italy”, the Gold Cross of Merit with Swords awarded to Colonel L. Domoń for his military effort on the Western Front. The highest Soviet distinctions are kept in the Ostrowiec Museum. They are: the Order of the Red Star awarded to Wł. Kiciński for his participation in the October Revolution and a medal for „War Merits” awarded to B. Rostkowski for his struggle in the years 1941—1945. Several commemorative decorations are also worthy of mention, e.g.: those of the 50th Regiment of Borderland Fusiliers, the 60th Regiment of the Wielkopolska Infantry and the Higher Military School.